

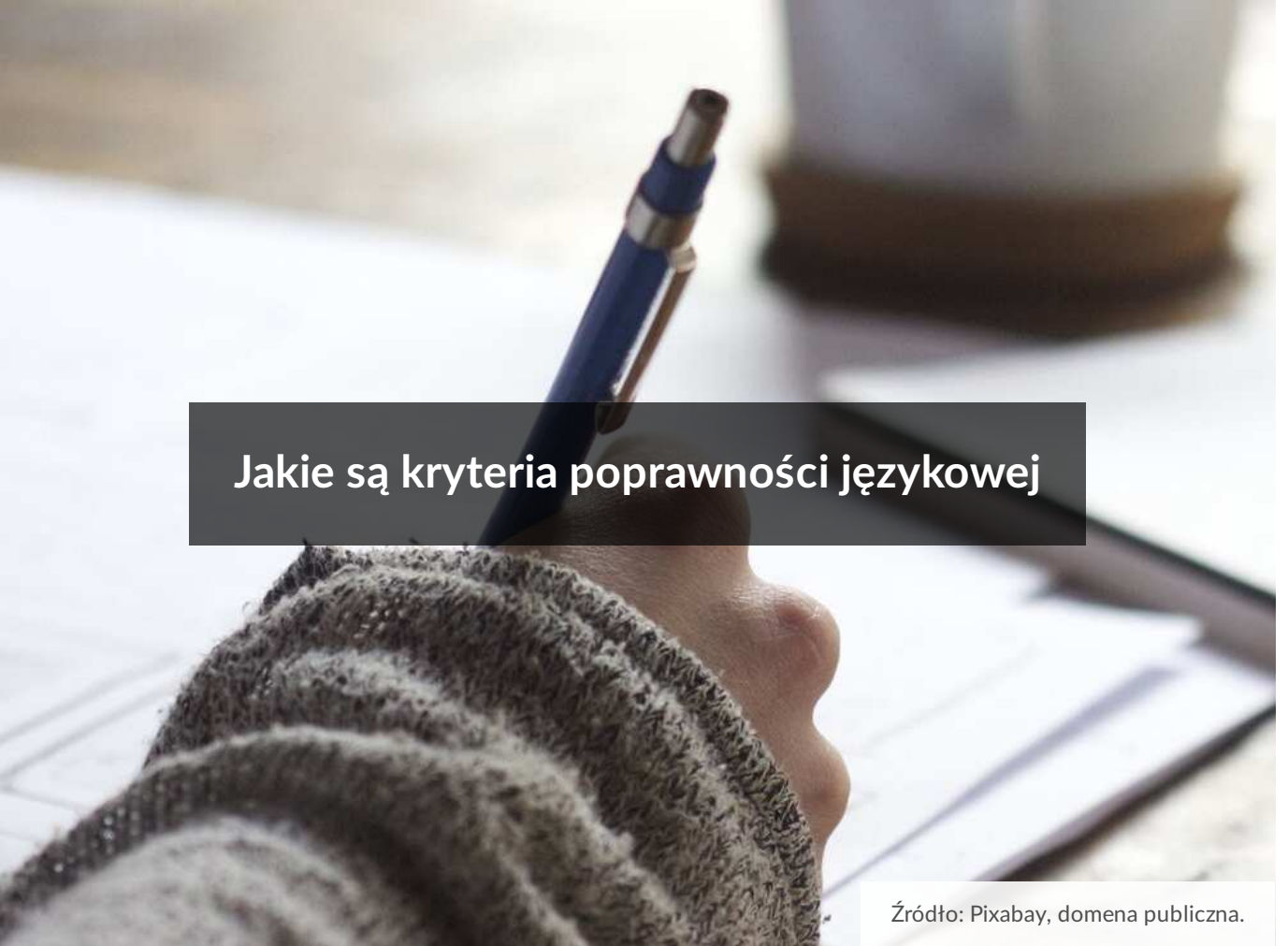

Jakie są kryteria poprawności językowej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 251.
- Źródło: Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, Warszawa 1970, s. 73.

A close-up photograph of a person's hand holding a blue pen, writing on a document. The person is wearing a grey, textured sweater. The background is blurred, showing a desk with a white cup and some papers. A dark grey rectangular box with white text is overlaid on the image.

Jakie są kryteria poprawności językowej

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Gdy nauczyciel oddaje ci sprawdzone wypracowanie, na marginesie widzisz zapewne niekiedy (albo często) skróty „styl”, „i.”, „skł.”, „fraz.” itd. Mają one informować cię, że został popełniony błąd – innymi słowy, że twoja wypowiedź naruszyła zasady regulujące poprawność językową na danym poziomie (stylistycznym, składniowym itd.). Dlaczego właśnie takie, a nie inne sformułowanie zostało uznane za błędne? Decyduje o tym nie gust czy nastrój nauczyciela, ale obowiązujące wszystkich użytkowników danego języka kryteria poprawności.

Twoje cele

- Rozpoznasz kryteria poprawności językowej.
- Przeanalizujesz przyczyny naruszania tych kryteriów.
- Ocenisz skutki naruszania tych kryteriów.

Przeczytaj

Poprawny, czyli jaki?

Żeby otrzymać dobrą ocenę, należy poprawnie wykonać zadanie. By zdać egzamin na prawo jazdy, trzeba właściwie odpowiedzieć na pytania testowe i bezbłędnie wykonać manewry. Te i inne codzienne sytuacje pokazują, że poprawność jest cenioną społecznie wartością, do której powinno się dążyć i której osiągnięcie przynosi korzyści. Poprawność oznacza zgodność z normą. Z kolei norma to ustalony sposób wykonywania jakiegoś działania. Może mieć ona charakter formalny lub nieformalny. Normy formalne przyjmują postać zapisaną, są to na przykład normy prawne określone w ustawach i kodeksach czy religijne ukazane w świętych księgach. Normy nieformalne nie są utrwalone w tekstach, ale w zachowaniach członków danej grupy, np. powitania w grupie rówieśników.

Poprawność językowa to zgodność elementu języka z normą językową. Ta ostatnia może przybrać zarówno postać formalną – gdy regulują ją słowniki, poradniki i podręczniki gramatyki, jak i postać nieformalną – jako utrwalone, zwyczajowe sposoby mówienia i pisania. Użycia języka niemieszczące się w żadnej z norm uznawane są za błąd językowy, jeśli wynikają z niewiedzy i nieumiejętności, lub innowację językową, jeśli są efektem zamierzonego działania nakierowanego na wzbogacenie języka.

Wrzątek ciepły
cena 50 gr

Źródło: Englishsquare sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Poprawny – zawsze i wszędzie?

Intuicja podpowie ci zapewne, by na pytanie o poprawność danego wyrażenia odpowiedzieć „tak” lub „nie”. Żadna osoba dysponująca przynajmniej podstawową znajomością polszczyzny nie będzie dyskutować, czy dopuszczalne jest pisanie spójnika „że” przez „rz” albo czy stopień najwyższy przymiotnika „dobry” to „najlepszy”, czy też „najdobrzejszy”. Czasem jednak odpowiedź na pytanie musi brzmieć „to zależy”. Od czego? Od przyjętego kryterium.

Proszę nie wkładać palcy do klatki

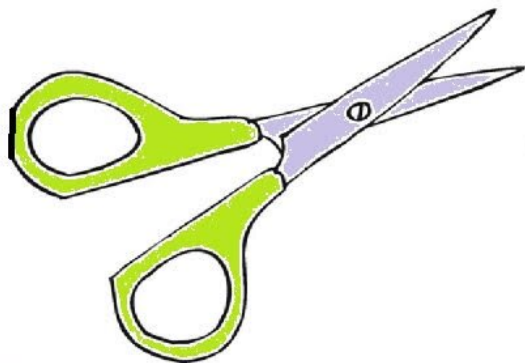

Źródło: Englishsquare sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Język od wewnątrz i z zewnątrz

Na język możemy patrzeć jak na system znaków lub jak na twór społeczny, składnik kultury. W pierwszym ujęciu język zdefiniujemy jako uporządkowany zbiór elementów różnego rodzaju (dźwięki, ich literowe oznaczenia, wyrazy, wyrażenia i zdania) oraz reguł ich łączenia (np. reguły fonetyczne wyznaczające prawidłowy sposób łączenia głosek czy reguły składniowe regulujące sposoby łączenia wyrazów w zdania). Takie ujęcie ma charakter nieco „laboratoryjny” – zakładamy, że język ma swoje wewnętrzne reguły, funkcjonuje w próżni, niezależnie od czynników zewnętrznych, pozasystemowych. Drugie ujęcie nakazuje patrzeć na język jak na narzędzie w rękach użytkowników, którzy wykorzystują jego zasoby do porozumiewania się i przekształcają go tak, by odpowiadał na ich potrzebę nazywania zmieniającego się świata (tworzenie neologizmów, [zapożyczanie](#), rezygnacja z używania pewnych wyrazów czyniąca je z czasem archaizmami). Te dwa ujęcia języka leżą u podstaw podziału kryteriów poprawności językowej na wewnątrzjęzykowe i zewnątrzjęzykowe.

Zatrudnię! fryzjera w Barberze

Źródło: Englishsquare sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Kryteria poprawności językowej

Kryteria wewnątrzjęzykowe nakazują uznawać za poprawne te użycia języka, które są zgodne z regułami systemu językowego (kryterium gramatyczne) oraz te, które wzbogacają ów system w odpowiedzi na potrzebę zaistnienia nowego słowa/wyrażenia (kryterium funkcjonalne). Trzecim ważnym kryterium wewnątrzjęzykowym jest kryterium ekonomiczności. Pozwala ono rozstrzygnąć, czy dany element jest w systemie językowym potrzebny, tzn. czy wypełnia lukę lub wspomaga funkcjonowanie innych elementów.

Kryteria zewnątrzjęzykowe to z kolei te, które ustanawiają użytkownicy języka, kierując się różnymi wartościami. Do tej grupy należą m.in.:

kryterium narodowe
nakazujące dawać formom rodzimym pierwszeństwo nad formami zapożyczonymi, np. polski wyraz „termin”, a nie zapożyczenie z języka angielskiego „deadline”;
kryterium historyczne
kryterium geograficzne
kryterium logiczne
kryterium literacko-autorskie
kryterium estetyczne
kryterium zwyczajowe

Liczba kryteriów poprawności językowej jest znaczna. Zauważ jednak, że wymienione kryteria często stosujemy w codziennej komunikacji nieświadomie, nawykowo – uczymy się ich przestrzegania w szkole, a także poprzez naśladowanie wzorców językowych zaobserwowanych w otoczeniu. Refleksja nad kryteriami poprawności pomaga stawać się świadomym użytkownikiem języka – eliminować błędy i kształtować dobre zwyczaje.

Droga przez labirynt kryteriów

Kryteria poprawności językowej nie tworzą jednolitej całości; w wielu przypadkach oceny poprawności jednego wyrażenia będą różne w zależności od zastosowanego kryterium. „Kalkulator” czy „urządzenie liczące”? Według kryterium zwyczajowego wybierzemy pierwszą formę, a według kryterium narodowego – drugą. „Nic nie robię” – to poprawne według kryterium zwyczajowego zdanie jest niepoprawne według kryterium gramatycznego (powinno mieć postać „Niczego nie robię”) i kryterium logicznego. W logice bowiem podwójne zaprzeczenie daje twierdzenie: „nic nie robię” jest tożsame z „coś robię”. Używanie w XXI wieku formy grzecznościowej „waćpan” zamiast „pan” jest poprawne według kryterium historycznego i kryterium literackiego, a wykluczone w świetle kryterium zwyczajowego i funkcjonalnego.

Mimo tych rozbieżności kryteria poprawności językowej są skuteczne. Wynika to z faktu, że mają one swoją hierarchię, dostosowaną do stylu językowego i sytuacji komunikacyjnej. Na przykład wypowiedzi potoczne (szczególnie w odmianie mówionej) oceniamy w pierwszej kolejności według kryterium zwyczajowego i kryterium funkcjonalnego, zaś teksty literackie – według kryterium literackiego itd. Umiejętne korzystanie z różnych kryteriów poprawności językowej jest istotne z kilku względów. Po pierwsze, pozwala uniknąć wstydlivych błędów językowych. Po drugie, dobierać środki językowe w taki sposób, by zostać właściwie zrozumianym przez odbiorców. Po trzecie, jest wyrazem troski o język rozumiany jako dobro wspólne – nie tylko narzędzie umożliwiające skuteczną komunikację, ale też nośnik kultury, tradycji i wartości wspólnoty narodowej.

Słownik

dialekt

(z gr. *diálektos* – mowa) terytorialna odmiana języka ogólnego, mowa ludności zamieszkującej dany region, różniąca się od języka ogólnego w zakresie słownictwa (dialektyzmy) i wymowy

gwara

mowa ludności wiejskiej w określonej części regionu, charakteryzująca się specyficznym słownictwem i wymową. Gwara jest podjednostką dialektu, np. w dialekcie małopolskim można rozróżnić gwarę krakowską i gwarę podhalańską.

kolokwializm

(z łac. *colloquium* – rozmowa) inaczej potocyzm; wyraz lub wyrażenie charakterystyczne dla języka potocznego, stosowane w codziennej komunikacji nieoficjalnej; użycie kolokwializmu w komunikacji oficjalnej lub w stylach językowych innych niż styl potoczny uchodzi za błąd i uchybienie kulturze języka

zapożyczenie

element języka obcego (wyraz, zwrot, sposób odmiany, konstrukcja składniowa) przyjęty i używany w języku rodzimym. Zapożyczanie jest jednym z naturalnych mechanizmów rozwoju języka. W różnych okresach jego historii zmienia się – w zależności od okoliczności kulturowych i politycznych – stopień intensywności zapożyczania i język źródłowy

Film edukacyjny

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu dr hab. Katarzyny Kłosińskiej, systematyzującego twoją wiedzę o kryteriach poprawności językowej. Zanotuj własne przykłady wyrazów i wyrażeń, do których można zastosować dane kryterium.

Kryteria wewnątrzjęzykowe

Kryteria zewnątrzjęzykowe

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQROKFWJ5>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem *Kryteria poprawności językowej - kryteria wewnątrzjęzykowe*.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQROKFWJ5>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem *Kryteria poprawności językowej - kryteria zewnątrzjęzykowe*.

Polecenie 2

Na podstawie wykładu prof. Katarzyny Kłosińskiej oraz własnych doświadczeń komunikacyjnych oceń, jakie korzyści i ograniczenia wiążą się z zastosowaniem zewnątrzjęzykowych kryteriów poprawności.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Połącz w pary nazwy kryteriów poprawności językowej z wartościami najważniejszymi z perspektywy tych kryteriów.

kryterium historyczne

wystarczalność

kryterium estetyczne

popularność

kryterium geograficzne

elitarność

kryterium zwyczajowe

zgodność z regułami

kryterium gramatyczne

tradycja

kryterium literacko-autorskie

jednoznaczność

kryterium funkcjonalne

rodzimość

kryterium narodowe

piękno

kryterium logiczne

naśladowanie mistrzów

Ćwiczenie 2

Ułóż piramidę kryteriów poprawności językowej w kolejności malejącej częstotliwości stosowania przez użytkowników polszczyzny (u podstawy umieść kryterium stosowane najczęściej).

kryterium funkcjonalne

kryterium zwyczajowe

kryterium estetyczne

kryterium narodowe

Ćwiczenie 3

Przeczytaj zawarte w tabeli zdania oraz ocenę ich poprawności wraz z uzasadnieniem. Przy każdej z ocen uzupełnij nazwę kryterium, według którego ją sformułowano.

Wyrażenie	Ocena	Kryterium	Uzasadnienie oceny
Płaton pisał o dobrze jako o najwyższej wartości.	Wyrażenie niepoprawne.		Rzeczownik 'dobro' w miejscowniku liczby pojedynczej ma postać 'dobru'.
Niedobór snu ma poważne konsekwencje dla zdrowia.	Wyrażenie niepoprawne.		Rzeczownik 'konsekwencje' jest zapożyczeniem z języka francuskiego.
OK!	Wyrażenie poprawne.		Pozwala szybko i jednoznacznie wyrazić zgodę.
Daj mi święty spokój.	Wyrażenie niepoprawne.		Taka forma odmowy to nieuprzejmość w stosunku do odbiorcy.

Ćwiczenie 4

Oceń prawdziwość zdań w tabeli.

	Prawda	Fałsz
Zdanie „Wróciłam z powrotem do domu” jest niepoprawne logicznie.	☐	☐
W świetle kryterium narodowego zapożyczenia szkodzą językowi.	☐	☐
Stosowanie skrótowców jest poprawne pod względem historycznym i funkcjonalnym.	☐	☐
Stosowanie rzeczownika „liczba” do obiektów policzalnych i rzeczownika „ilość” do obiektów niepoliczalnych jest poprawne gramatycznie i funkcjonalnie.	☐	☐
Wulgaryzmy naruszają kryterium estetyczne poprawności językowej.	☐	☐
Kierując się kryterium geograficznym, powinniśmy używać jak największej liczby dialektyzmów.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Wyobraź sobie, że autor książki o kryteriach poprawności językowej prosi cię o pomoc przy wyborze motta do każdego rozdziału. Do cytatów dopisz nazwy kryteriów poprawności, które mogłyby zapowiadać te cytaty.

„Oto czterdzieści lat minęło, jak nie widział kraju i Bóg wie ile, jak nie słyszał mowy rodzinnej, a tu tymczasem ta mowa przyszła do niego sama – przepłynęła ocean i znalazła go, samotnika, na drugiej półkuli, taka kochana, taka droga, taka śliczna!” – Henryk Sienkiewicz, *Latarnik*

Kryterium

„Nie miecz, nie tarcz bronią Języka,
Lecz – arcydzięła!” – Cyprian Kamil Norwid, *Język-ojczysty*

Kryterium

„Mowa rodzinna niechaj będzie prosta.
Ażeby każdy, kto usłyszy słowo
Widział jabłonie, rzekę, zakręt drogi,
Tak jak się widzi w letniej błyskawicy.” – Czesław Miłosz, *Traktat poetycki*

Kryterium

„Chodzi mi o to, aby język giętki
Powiedział wszystko, co pomyśli głowa” – Juliusz Słowacki, *Beniowski*

Kryterium

Ćwiczenie 6

Przeredaguj poniższy tekst tak, by można go uznać za poprawny funkcjonalnie.

Wyjazd był mega! Ludzie super, pogoda mega, hotel też super. Dla mnie najbardziej mega był spływ kajakowy. Nie myślałem, że to będzie takie super. Ogólnie mega ci polecam.

Ćwiczenie 7

Oceń poprawność sloganu reklamowego „metoda na głoda”, stosując dwa kryteria poprawności. Uzasadnij swoją ocenę.

Przeczytaj definicję terminu „licentia poetica” oraz fragment *Pamiętnika z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego. Wyjaśnij, które kryteria poprawności językowej naruszył Białoszewski i oceń rezultaty tego naruszenia.

Licentia poetica (łac.) – zagwarantowane tradycyjnie prawo poezji do uzasadnionej względami ekspresywnymi swobody w przekraczaniu norm [...] gramatycznych (np. niepoprawność form fleksyjnych), składniowych (np. deformacja szyku zdania) i semantycznych (używanie wyrazów w znaczeniach różnych od przyjętych) obowiązujących w danym języku. [...]

Źródło: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 251.

Raptem – bombowce. I już kucają na dachy, sypią bomby. Już ich nie ma. Już są. Dalsze. Bliższe. Już wlatują w Barokową. My też. One na oślep. My też. My to ja. Z drugim. Jak ja. My. We dwóch. Tu. Tylko. Ni stąd, ni siąd. Bo już. Są! Wpadliśmy. Do jednoczegoś piętrowego... Co (?) puste, lata, latamy po (?) dole, cali (?) czymś (?) hali (?), co już się zmienia, huczy, brzęka, lecimy, cegły lecą, bombowce paskudzą. Cegła przysłowiowa. Jedna. A tu tyle: pac! pac! My z podniesionymi kołnierzami. Co za głupi instynkt? Skaczemy. Pac-pac! Byle nie dać się. Trafowi.

Źródło: Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, Warszawa 1970, s. 73.

Naruszone kryteria poprawności językowej:

Efekt:

Ocena:

Praca domowa

Oceń, czy tworzone przez ciebie na co dzień komunikaty (SMS, post, czat) są poprawne. Przy kryteriach, które naruszasz, podaj przykład najczęstszego naruszenia i wyjaśnij jego powód.

Kryterium poprawności	Ocena (zaznacz + lub -)	Przykład naruszenia	Powód naruszenia
Gramatyczne			
Funkcjonalne			

Naorodowe			
Geograficzne			
Historyczne			
Literacko-autorskie			
Logiczne			
Estetyczne			
Zwyczajowe			

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Jakie są kryteria poprawności językowej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Kształcenie językowe.

4. Świadome wykorzystanie działań językowych w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe.

5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;

6) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej) oraz społeczną (budowanie wspólnoty regionalnej, środowiskowej, narodowej);

4) określa rolę języka w budowaniu obrazu świata.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;

- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpozna kryteria poprawności językowej;
- przeanalizuje przyczyny naruszania tych kryteriów;
- oceni skutki naruszania tych kryteriów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda akwariów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie przed lekcją dokumentu elektronicznego, w którym zgromadzone będą błędy dostrzeżone podczas lektury prasy lub usłyszane w trakcie oglądania telewizji i słuchania radia. Ważne, aby błędy notować wraz z kontekstami (najlepiej zapisywać całe zdania). Należy również przytaczać źródła: kto, kiedy i w jakim medium popełnił błąd.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji. Ustala wraz uczniami cele zajęć i kryteria sukcesu.
2. Po zapoznaniu się z sekcją „Przeczytaj” nauczyciel prosi chętną osobę o podsumowanie informacjami na temat typów błędów językowych. Następnie prosi wybranych uczniów o prezentację materiału przygotowanego przed lekcją. Podczas prezentacji pozostali uczniowie klasyfikują błąd do odpowiedniej kategorii.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel włącza na tablicy bądź za pomocą rzutnika filmy edukacyjne z sekcji multimedialnej. Po obejrzeniu przez uczniów pierwszego filmu, o błędach wewnątrzjęzykowych, uzupełniają pierwszą część polecenia 1 z sekcji. Następnie nauczyciel włącza drugi film i uczniowie po zapoznaniu się z nim uzupełniają przykłady błędów zewnątrzjęzykowych. W parach wykonują polecenie 2. Nauczyciel podsumowuje pracę uczniów.
2. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Sprawdź się”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.
3. **Dyskusja.** Uczniowie odliczają do dwóch, dzieląc się na dwie grupy. Nauczyciel informuje, że będą dyskutować i wykorzystają do tego metodę akwarium. Nauczyciel wyjaśnia zasady dyskusji oraz określa jej czas. Pierwsza drużyna siada w kręgu i prowadzi rozmowę na temat: Jakiego typu błędy językowe popełniasz najczęściej oraz jakie typy błędów zdarzają się twoim bliskim? Druga grupa obserwuje i zapisuje swoje spostrzeżenia dotyczące doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu rozmowy. Na zakończenie wybrane osoby przedstawiają na forum klasy swoje spostrzeżenia.
4. Nauczyciel wyświetla na tablicy po kolei ćwiczenia nr 3, 4, 5, 6, 7, 8. Zespół klasowy zostaje podzielony na 4-osobowe grupy, które rozwiązują zadania na czas. Najszybsza grupa przedstawia swoje propozycje i omawia je na forum klasy. Pozostali uczniowie weryfikują przedstawione odpowiedzi. Jeśli są one poprawne, grupa wygrywa.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Nauczyciel prosi, aby w ramach podsumowania zajęć uczniowie podali propozycje słów kluczy do tematu (np. błąd językowy, kultura języka, norma językowa, moda językowa).

Praca domowa:

1. Oceń, czy tworzone przez ciebie na co dzień komunikaty (SMS, post, czat) są poprawne. Przy kryteriach, które naruszasz, podaj przykład najczęstszego naruszenia i wyjaśnij jego powód.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2016.
- Maria Szwecow-Szewczyk, *Tabu i eufemizmy językowe dawniej i dziś*, „Poradnik Językowy” 6/1974.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Film edukacyjny”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.